

Yayıncının Açıklaması

Esendal'ın yazarlık serüvenine bakıldığında yazdığı ve yayımladığı tarihler arasında büyük boşluklar olduğu, sanki yayımlamaktan çok yazmayı önemseydiği, öykülerinin büyük bölümünün dergilerden, gazetelerden gelen istekleri geri çevirmediği dönemlerde ortaya çıktığı görülür.

Esendal kitaplarından yalnız üçü sağlığında yayımlanmıştı: *Ayaşlı ile Kiracıları* (1934) romanıyla 1946'da basılan *Hikâyeler: Birinci Kitap* ve *Hikâyeler: İkinci Kitap*. Bu iki ciltteki öykülerin ikinci basılışı Salim Şengil (Dost Yayınları) tarafından Tahir Alangu editörlüğünde yapılmıştır. Alangu, önce ilk basımlarına göre kendi verdiği adlarla (1958'de *Otlakçı* ve *Mendil Altında*) yayımladı; daha sonra yeni bir düzenlemeyle, ciltleri yeni öykülerle genişleterek ve başka adlarla (*Temiz Sevgiler*, 1965 ve *Ev Ona Yakıştı*, 1971) yayımladı.

Tahir Alangu'nun Esendal ailesinin verdiği öyküleri inceleyip bibliyografya hazırlayarak kronolojik bir sırayla yayımlamak için nasıl emek verdiğini hem Salim Şengil'in anlatımlarından, hem aralarındaki yazışmalardan hem de bugün elimizin altında olan arşivinden anlıyoruz. Tahir Alangu'nun tasarladığı biçimde, tüm öyküleri kronolojik bir sırayla yayımla kararında olduğumuzu yeri gelmişken belirtelim.

Biz burada öncelikle yazarın sağlığında çıkan kitapları, yapılarını bozmadan ancak bazı hatalarını düzelterek yayına hazırladık. *Otlakçı* ve *Mendil Altında* adlarıyla klasikleşmiş iki kitabını yayına hazırlarken 1946 baskılarıyla 1983 baskılarını karşılaştırdık. Aradaki söz ve yazım farklarını saptamaya çalıştık. Esendal'ın yeni Türkçenin gelişimini titizlikle izlediği ve öykülerini buna göre sürekli elden geçirdiği (eski sözlerden, terkiplerden, imladan, özellikle "ve" bağlacından kurtulmaya çalıştığı), süreli yayınlarda çıkmış öyküleri üstünde bile sonradan kalem oynattığı bilgisiyle hareket ettik.

Öykü tarihimizde önemli bir yeri olan *Otlakçı*, yazılış ve yayımlanış tarihine göre yayınevimiz tarafından hazırlanan Esendal öykülerinin ilk kitabıdır.

Yapı Kredi Yayınları

Gençlik

Sıcak yaz günü, evde kim varsa, küçük büyük, çoluk çocuk, toplandılar, öğle yemeğini yediler, sonra da her biri bir yana çekildiler. Şehre inecekler, giyindiler gittiler. İrfan Bey'le Mükerrerrem futbol maçına gideceklermiş, savuştular. Büyük Hanım'ın sözüne bakılırsa, bu son günlerde öğle yemeklerini yedikten sonra, Büyük Efendi, Kerim Beylere kaçıyor, orada kanepenin üstünde uyuklayıp uykusunu alıyor, gece erken yatıp uyuyanlara da kızıyor, söyleniyormuş. Büyük Hanım, olduğu bir günden, öğle uykusunu sevmemiş ama gece erken yatıp kocasının çenesini açtırmamak için şimdi öğle yemeklerinden sonra biraz kestiriyormuş!

— Gel Kevser, şu koltuğu gölgeye çek! Nerede yastıklarım, getir!

Büyük Hanım da uyuklamak için yerini, sonra da kendisini hazırladı.

İstanbul'un, Erenköy'le Göztepe arasında, birkaç yıldır bakımsız kalmış, yollarını ot basmış, çamları yükselip saçaklarına el atmış olan bu büyük köşkünün, derin bir sessizlik kapladı.

Hayriye Hanım, bu evin ortanca kızı, daha kız sanılacak kadar taze görünen güzel bir kadın, bir buçuk yıldır evliyse de kocası ilkin fakülteyi, sonra da askerliğini bitirip eve yeni geldiğinden, ancak bir buçuk aylık evli bir hanım, yemek odasının yanındaki ufak odada kocasıyla kendisinin gömleklerini ütülüyordu.

İpek gömleğin kolunu çekip açıyor, düzeltiyor; masanın üstüne seriyor, ütüyü deniyor, sonra sürüyor. Yakasını yahut göğsünü açıp ütülüyor, devşiriyor; o bitince bir başkasını alıyor, bu arada "Perdelerin tüllerini de çıkarıp yıkatmalı" diye düşünüyor, sonra bu takım düşünceler arasında dün sütçüye verilen paranın üstünün eksik geldiğini de hatırlıyor, daha sonra İstanbul'a inip hem kendine, hem de hizmetçisine ayakkabı almayı aklından geçiriyor; bir gömleği bitirip yenisine geçerken sol kaşının ucunu yavaşça kaşıyor, sanki bu güzel kaşı okşuyordu.

Bu ütü işi belki bir saat sürdü. Hepsi bitince ütulediklerini sıralamaya başladı. Kocasının gömleklerini üst üste korken kendi iç yelegeği eline geçti. Bu yelegeği erkek gömlekleri arasına koymak istemiyormuş gibi durdu. Sonra yüzünde ince bir pembelik, dudaklarında bir gülümsemeyle bu yelegeği kocasının iki gömleğinin arasına soktu, sonra da kocasını hatırlayıp “O nerede?” diye düşündü. “Nasıl oldu da nereye savuştuğunu göremedim?” diye kendi kendine şaştı. “Adamın dalgın bulunup kocasını da unuttuğu oluyormuş!”

Evdekileri birer birer göz önünden geçirdi. Kimler köşkte, kimler çıktılar, biliyordu. Kocasını dışarı çıkacak değildi: “Sakın Beybaba’yla gitmiş olmasın?” Çamaşırları odasına bırakıp kocasını aramak istedi. Ütulediklerini iki kolunun üstüne alıp odasına çıktı. Kapıdan girdi, dolaba doğru gidecekti, orada, kanepenin üstüne yatmış, uyuyakalmış olan kocasını gördü. Beklemediği için irkildi, sanki odada bir yabancı erkek görmüş gibi durdu. Sonra yaklaşıp kocasının uyuyuşuna baktı. Gülümsedi.

“Dolaba açsam belki uyanır” diye düşünerek gömlekleri piyanonun üstüne bıraktı. Ayaklarının ucuna basarak kocasına doğru gitti.

Kumral bir delikanlı, tenis kılığına benzer bir kılıkta kanepenin üstüne uzanmış, derin derin uyuyordu. Hayriye, başkalarını çağırıp onun uyuyuşunu göstermek isteğini duydu.

“Ne kadar da rahatsız yatıyor!” diye düşündü. Oradaki sandalyenin ucuna ilişti. Yakından bakınca, delikanlının gözlerinin altında ufak ufak ter damlacıkları görünüyordu.

“Ne kadar da rahatsız yatıyor, başımı kaldırıp bir yastık koysam! Uyanır! Yeniden uyusa iyi ama hiç uyur mu!”

Hayriye gülümseyerek başını salladı, ancak kendi işitebileceği kadar yavaş sesle de “Yaramaz!” dedi.

“Bu kolu da uyuyacak!” Yere diz çöktü. Kocasının kolunu kaldırıp yanına koyacakmış gibi ellerini uzattı, ancak dokunamadı.

Evlilik ne tuhaf! Kızlıkta, erkek düşünmek yasak, erkek yasak. Sonra günün birinde bir erkeği getirip adamın odasına bırakıyorlar! İşte bu oda onun kızlık odası. Kanepenin üstünde bir de erkek uyuyor, herkes de biliyor! Bu odanın nesi değişmiş? Yalnız şu perdenin arkasında, eskiden bir yatak vardı, şimdi iki! Başka? Hiç. Ya bu adam kim?

Kafasının içini sevinçli bir duman bürüdü. Diz üstü, parmakları birbirine kilitlenmiş, elleri kucağına düşmüş, öyle kaldı.

“Kanepenin kenarında başı acıyacak, ne yapmalı?” Bakındı, gözleriyle orada bir yastık aradı. Yatakta var. Yataklarını örten perdeyi açarken içinde tatlı bir utangaçlık duydu. Sanki kendilerini orada görecekti. Elini uzatıp yastıklardan birini çekti. Bu yastıklar büyük, hem de kalın. “Daha ince bir yüz yastığı olsa!” Annesinin yeni yaptırdığı yastıkları hatırladı. Yavaşça çıkıp orta salonu, merdiven aralığını geçti, annesinin odasına girip yastıkları aradı. Yok. Sormak için aşağı indi. Büyük Hanım, camekânın önünde, koltuğunun üstünde uyuyordu. Hayriye yavaşça:

— Anne! diye seslendi.

— ...

— Anne!

— Ne var?

— Sizin yeni yüz yastıklarımız nerede?

— Nasıl yastık?

— Canım, Kevser’in yeni yaptıkları.

— Köşedeki odaya bak. Ne yapacaksın?

Hayriye, köşedeki odaya doğru giderken:

— Lazım, dedi.

— Lazım olduğunu anladık, ne yapacaksın, söylesene?

— Kanepenin üstünde uyumuş, başının altına koyacağım.

— Kim uyumuş?

Hayriye karşılık vermedi. Odaya girdi. Biraz sonra odadan çıkarak:

— Yok orada, dedi.

— Kim uyumuş, söylesene, baban mı?

— Canım, babamın benim odamda ne işi var?

— E kim? Kocan mı?

— Canım kim olur, anne!.. Yastığı babamın odasına götürmüş olmasınlar?

— Kevser’e sor! Senin yastığın yok mu?

— Benim yastıklarım hem kalın, hem büyük.

Büyük Hanım kızdı. Hayriye’nin arkasından söylendi:

— Yediği naneye bak! Hanımın kocası uyanmasın diye gelip beni uyandırıyor. Kocan uyanırsa benim çok umurumdadır! Şımart

bakalım, sonra çok karşılığını görürsün! Hiçbir şey bilmiyorsan babana bak! Benim ona yaptıklarımın acaba yüzde birini bana yaptı mı? Burada ölsem başımı çevirip bakmaz.

Hayriye dinlemedi bile. Kevser'den yastığın birini alıp odasına çıktı. Kocasını uyuyordu. Yeniden kanepenin önüne diz çöktü. "Elimle başını kaldırıp yastığı koysam!" diye düşünüyordu. "Ya uyanırsa!" Onu uyandırmadan başını nasıl kaldırıp bu yastığı nasıl koyacağını bilemedi.

Kocasının şimdi alnında, boynunda artan tere bakarken, sanki biraz ateşi varmış gibi gördü. "Hiç böyle yattığı yoktu" diye düşündü. Elini onun alnına koymak istedi. Sonra uyanır diye korktu. "Neden hasta olsun, uyuyor." Bir kere böyle bir koca bulduktan sonra, onu kendi odasında, kendinin olmuş gördükten onu sevdiikten sonra onu –kim görse beğeniyor– kaybetmek... Ondan sonra gene yaşamak var mı?

Kocasını kimildandı. Hayriye'nin gözyaşları gözlerini bulandırmışken kurudu. Başının içindeki duman silindi. Kocasını da gözlerini açtı. İlk anlamayarak karısına baktı. Hayriye kızarak, gülümseyerek:

— Uyuyordun, dedi. Boynun ağrıyacak. Hasta değilsin ya? İstersen, bak yastık getirdim. Gene uyu!

Delikanlı biraz doğrulup karısının elinden tuttu, çekip kanepeye oturttu:

— Yok, dedi. Sen buraya otur, ben dizine başımı koyup uyu-yayım.

Hayriye kanepenin ucuna oturdu, o da başını koydu. Ancak, hayatlarının o çağındaydılar ki, biri ötekinin dizine başını koyduktan sonra uyumak olmazdı!

Ankara, 29 Ocak 1924

Meslek, S. 27, 16 Haziran 1925, s. 13

Kayışı Çeken¹

İki arkadaş, ikinci daireden Ali Rıza Efendi, köprüden Rasim Bey; İstanbul'da, Fener'de koltuk bir meyhanede oturmuş içiyorlar, tatlı tatlı da konuşuyorlardı.

Ali Rıza Efendi diyor ki:

— Evlenip de karının çengeline düşmeyegör, elmasım! Sen, bana kendi başımda olanı sorsana! Yaa! Evlenecek oldum, sanki başıma gelecekleri bilirmiş gibi, kimsesiz olsun, dedim. Olmadı. Kimsesiz birini bulamadık. Bu şimdiki kadını buldular, iyidir al mal dediler, alırım ama dedim, düğün yapmam. Eve aşçı, işçi tutmam, kaynana, baldız kayın istemem. Bir kör oğlu bir ayvaz! Bak, razı olurlarsa bir nikâh, bir yüz görümlüğü, güvey girerim, başka da hiçbir şeycik tanımam! Razı oldular, güvey girdik. Eh, iyi. İlk in deke² düştüğümün hiç farkına varmadım. Yalnız ikinci gece bizim karı sızlanmaya başladı: “Geceleri kahveye çıkma, ben evde yalnız korkuyorum!” Kahveye çıkma olur mu? Ben bu kadar yıldır bir gece bile kahveyi bırakmamışım. Evlenip kahveyi bırakınca tanıdıklar bana ne der! Daha ilk gecesinden karı lafıyla oturup kalkmaya başlarsak sonu nereye varır? Hem ben evde kariyla ne konuşurum? Olacak iş değil. Dinlemedim, çıktım. Çıktım ama içim de rahat etmedi. Neden mi, dersen, sahiden de korkuyor. Evimizin az ilerisinde mahalle camisinin mezarlığı var. Sokağın başında da Sancı Baba Türbesi! Gece önünden geçerken ben bile korkarım. Eve dönüyorum ki, ağlamış, rengi de uçmuş. Ne yapmalı? Bir can yoldaşı bulmalı, bir öksüz kız! Bir çocuğun boğazıyla yıkılacak değiliz ya! Bizim yediğimizden o da olur. Razı oldum. Arabacı Tatar Murtaza'nın karısına söylemiş, iki gün sonra yedi sekiz yaşlarında bir kızcağız geldi. Neyse, iyi, hoş, ben de sevindim. Sevindim ama baktım bizimki işi gücü astı. Bulaşığı kız yıkıyor, ortalığı kız

1 Tahir Alangu'nun verdiği bilgiye göre, Esendal 1946'da öyküyü kitaba alırken dilini düzeltmiş.

2 dek (Ar. dekk): Hokkabazlık, hile, oyun, düzen.

süpürüyor, suları kız taşıyor. Birkaç gün sonra yemeği de ona pişirtmeye kalktı. Bacak kadar yavrucak, onun pişireceği yemekten ne olur? Kendisi de komşu komşu geziyor! Sabah gidiyor, akşam gene gidiyor. Sonra gece de gittiği oluyor. Benim evden çıktığımı bekliyor, o komşu senin bu komşu benim! Hanım “Neredeydin?” diye sorunca: “Salihanımın gelini pek ağır işittim de, akşamüstü bir yoklayayım, dedim.” Yemekler ya yanıyor, ya çiğ kalıyor. Bir lokma bir şey yiyoruz, onu da bir ağız tadıyla yediğimiz yok. Birkaç yol kendisine söyledim, “Evi kızın eline bırakıyorsun, ben bunu istemem” dedim, “Bırakmam” dedi, gene bildiğinden şaşmadı. Benden de gizlemeye başladı. Bir iki yalanımı tuttum, çok korktu. Yemin, ant, şart, tövbe... İki gün tuttu, üçüncü günü gene eskisi! Sen benim yerimde olsan ne yaparsın? Bunun için karı boşayacak değilim ya, Allah belasını versin, dedik sindirdik. Ama bir yandan da düşündüm, ona da biraz hak verdim. O da candır. Biz sabahtan akşama kadar geziyoruz. Beni bir gün evde oturtsalar deli olurum. Neyse, artık pek üstüne varmadık. Aradan bilmem ne kadar geçti, bunun parmağında dolama çıkmış. Çamaşır yıkanmak ister. “İzin ver de bir gündelik birini tutalım” dedi, ne diyeyim, “Tut” dedik. Daha o gün Horop adında bir Ermeni karısı bulmuş. Kim bilir eskiden mi tanıyordu, neydi? Sormadım bile. Aradan birkaç gün geçti, Horop Dudu, gene bizde. Öyle kendiliğinden gelmiş... Eh, gelir a! İki gün sonra gene bizde. Elmasım, bugün gene bizde. Ne dersin? Karı bizden ayağını kesmedi. Doğrusu, bizden para pul istediği de yok, yok ama Allah seni inandırсын, yiyince at kadar yiyor. İçtiği kahvenin de hesabı yok! Şeytan, “Kov şunu evden” dedi. Dedi ama sonradan düşündüm, karı giderse bütün yük kızın üstüne kalacak, doğrusu acıdım. Sonra, eh. O da can! Kalacak, kalsın bakalım, dedik...

Rıza Efendi lafını kesti, bir kadeh içti, yeniden başladı:

— Kaynanam bize gelirse bile, gününbirlik geliyordu. Yüzünü de gördüğüm yoktu. Kırk yıl da görmesem göreceğim gelmezdi. Neden mi dersin? Eh, elmasım, herkes evinde! Allah rahatlık versin otursun, ben de bizim evde. Ancak günün birinde bizimki hastalandı. Bir gün, iki gün derken, hastalık uzadı. “Annem” der, ağlar. Eh, ne kadar olsa anadır. Ben de acıdım, “Gelsin bakalım” dedim. Geldi. Ancak mübarek gelince gitmek biliyor mu? Elmasım, bir ay bizde kaldı. Ben boğuldum. Karı aldıksa silsilesini pazarlık etmedik ya!

Üstelik at gibi de bir kocası var. Bizimkinin üvey babası oluyor. Onu da getirdi. Nerde güreş var, horoz dövüşü var, sabahtan akşama kadar gezer. Kaynanam da onu besler! Beğendin mi? Ancak ne diyeceksin? Bunun için tutup karı boşayacak değiliz ya! Ses çıkarmadım. Çıkarmadım ama kadın suratımdan anladı, kalktı, evine gitti. Yalnız üvey kayınım bizde kaldı. Sekiz yaşlarında bir oğlan. Bunu bizde bırakmak için ana kız bir yalan buldular: San-ki bu oğlan beni çok seviyormuş, eve gidince “Eniştemi isterim” diye ağlıyormuş! Yalan besbelli. Yalan ama ne dersin? Bizi seven, ağlayan bir çocuğa da bir lokma ekmek için “Kalk, git” diyecek değiliz ya! Sonra yanılıp da böyle bir ters halt edecek olsam bizimki komşu komşu gezip beni rezil edecek. Oğlan bizde kaldı. Kaldı ama bakkala da borcu veremedik. Kimseye de bir şey söyleyemedik. Arası biraz daha geçti, günün birinde bizim kadın çocuk istemeye başladı. O güne kadar çocuğumuz olmamıştı. O da sesini çıkarmıyordu. Nedense birdenbire çocuk diye tutturdu. Eh, Allah vermeyince çocuk olur mu? Gezmediği hekim, hoca, içmediği ilaç kalmamış. Bu çocuk isteği nereden çıktı, bilmiyordum. Sonradan, Ermeni karısından öğreniyorum ki, anası, “Çocuğun olmazsa bir gün bu herif seni silker atar” demiş. Çocuk olsun diye, kızını alıp Samatya’da bir lavtaya³ da götürüp göstermiş. Şimdi gel de buna kızma bakalım. Dövecek oldum ama Allah’tan korktum, belki çocuğu vardır, dedim. Ne kadar iyi etmişim de dövmemişim. Bir de üstelik çocuk öldürecekmişiz. Eh, istediği de istenmez bir şey değil ya, çocuk istiyor! Kim de duysa ona hak verecek. Sustum. Sen olsan ne yapardın? İşin kötüsü o değil. Kadın doğuracak diye, kaynanamı bize çağıracağız. Anladın mı, elmasım? Hem çağırdık da... Ne yapalım? Kadın acemi, doğrusu ben de baktım, Ermeni karısıyla döner iş değil. Çağırdık ama kaynanam: “Ben genç kızlarımı evde yalnız bırakamam, geçen sefer yangın olmuş, kızlar korkularından çıldırıyorlarmış.” Baktım, olur gibi değil, “Eh kızlarını da beraber getir” dedik. Kadın kızlarını da aldı, geldi. O gün bu gündür de bizdedirler. Benim bir kızım oldu, kadının memesi şişti, delindi, süt veremez oldu, kendi de hasta. Ha bugün iyi olur, kaynanam evine gider, ha yarın derken, bizim kız yaşına girdi girmedi, anası bir kere

3 lavta: Jinekolog.

daha gebe kaldı. Anlaşıldı ki, kaynanam evine gidemeyecek. Hiç olmazsa bize yardımı olur, kaynatamın kahve tütün parası çıkar diye onların evlerini kiraya verdik, kaynanamın kocası, çocukları da bize geldiler, olduk elmasım, on bir kişi! Anladın mı? Bende hesap kitap kalmadı. Bu on bir can, bir bana bakar. Nerelere ne kadar borcum vardır, bilmem. Daireden ne kadar para aldım, onu da bilmem. Bereket versin, bizim daire kaldırır. Başka bir yerde olsaydım şimdiye kadar beni çoktan yüzdürürlerdi. Şimdi işten çıkınca buraya kadar sarkarım, adamakıllı kafayı tutar eve giderim, gidince de sızarım. Hiçbir şey duymam, hiçbir şey de görmem. Sabah olunca da çok günler, esbaplar sırtımda kalkar, hemen evden fırlarım. Bak elmasım işte... Ne kılığa girmişim! Üstüme başıma bir bak, kılığıma bir bak... Üstelik karıyla kaynanam da komşu komşu gezer, sarhoştur diye beni çekiştirirler.

19 Haziran 1923

“Bir Hasbıhal” adıyla, *Meslek*, S. 19, 21 Nisan 1925, s. 13